

5. Význam rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte, podmínky rodinné výchovy

Rodina dítěti zprostředkuje

- Významné modely chování
- Systém, jak se orientovat v okolním světě
- Jistotu, stabilitu zázemí i dostatek podnětů
- Identifikační vzory obou pohlaví
- Sebedůvěru
- Jasný vztahový rámec vůči ostatním lidem, světu obecně i vůči sobě samému

Vztahy v rámci rodiny

- Rodičovská dyáda
- Vztahy k sourozencům
- Prarodiče

5. Význam rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte, podmínky rodinné výchovy

- materiálně-ekonomické
- demograficko-psychologické
- kulturně - pedagogické

DEPRIVACE

- A) Z VNĚJŠÍCH SOCIÁLNĚ EKONOMICKÝCH A KULTURNÍCH PŘÍČIN (neúplné rodiny, rodiče často mimo domov, nízká ekonomická nebo kulturní úroveň rodiny, která neposkytuje dostatek podnětů pro přirozený vývoj dítěte)
- B) Z VNITŘNÍCH (psychických) PŘÍČIN (zájmové zaměření rodičů, charakterová nevyzrállost, duševní poruchy)

Materiálně - ekonomické

- otázka zařazení rodiny a jejích aktivit do ekonomického makrosystému společnosti,
- individuální spotřeba rodiny jako součást životního způsobu rodiny a z toho plynoucí aspekty,
- problematika zaměstnanosti rodičů, otců i matek a vliv této skutečnosti na děti,
- vliv techniky a technických prostředků na život současné rodiny a některé další otázky,
- např. materiální podmínky pro zájmovou činnost dětí, pro přípravu dětí do školy a podobně.

Demograficko-psychologické

Jsou těžištěm působení na dítě a na celkovou kvalitu rodiny.

Utváří povahové, mravní a volní vlastnosti.

- přirozenou strukturu rodiny a aspekty vyplývající z působení otcovského, mateřského, sourozeneckého a prarodičovského,
- vnitřní stabilitu rodiny jako základnu emocionální atmosféry rodinného prostředí a předpoklad existence a přirozeného rozvíjení všech dimenzí rodinného života.

Kulturně - pedagogické

- hodnotová orientace a vzdělání rodičů,
- míra pedagogizace rodinného prostředí
 - výchovný styl
 - sjednocení výchovného stylu v rodině
 - vztahy se školou

6. Nové jevy v současných proměnách rodinného života

- Běžná jsou bilingvní manželství
- Rodiny, které několikrát ve svém vývoji změni lokální kulturu
- Rodiny, ve které žijí nebo které pečují o děti partnera, partnerky, děti společné
- Rodiny formálně nesezdané
- Homosexuální páry pečující o děti
- Neúplné rodiny vzniklé rozvodem, úmrtím
- Rodiny od počátku monoparentální

6. Nové jevy v současných proměnách rodinného života

Podle populačního vývoje z roku 2001

- nízká úroveň sňatečnosti
- zvyšování průměrného věku matek
- nárůst počtu dětí narozených mimo manželství
- nejvyšší úroveň plodnosti je ve skupině žen ve věku 25 až 29 let
- pokles počtu interrupcí
- rozvodovost na vysokém stupni, z uzavřených manželství končilo 43% v roce 2000 rozvodem

Vliv celospolečenských změn

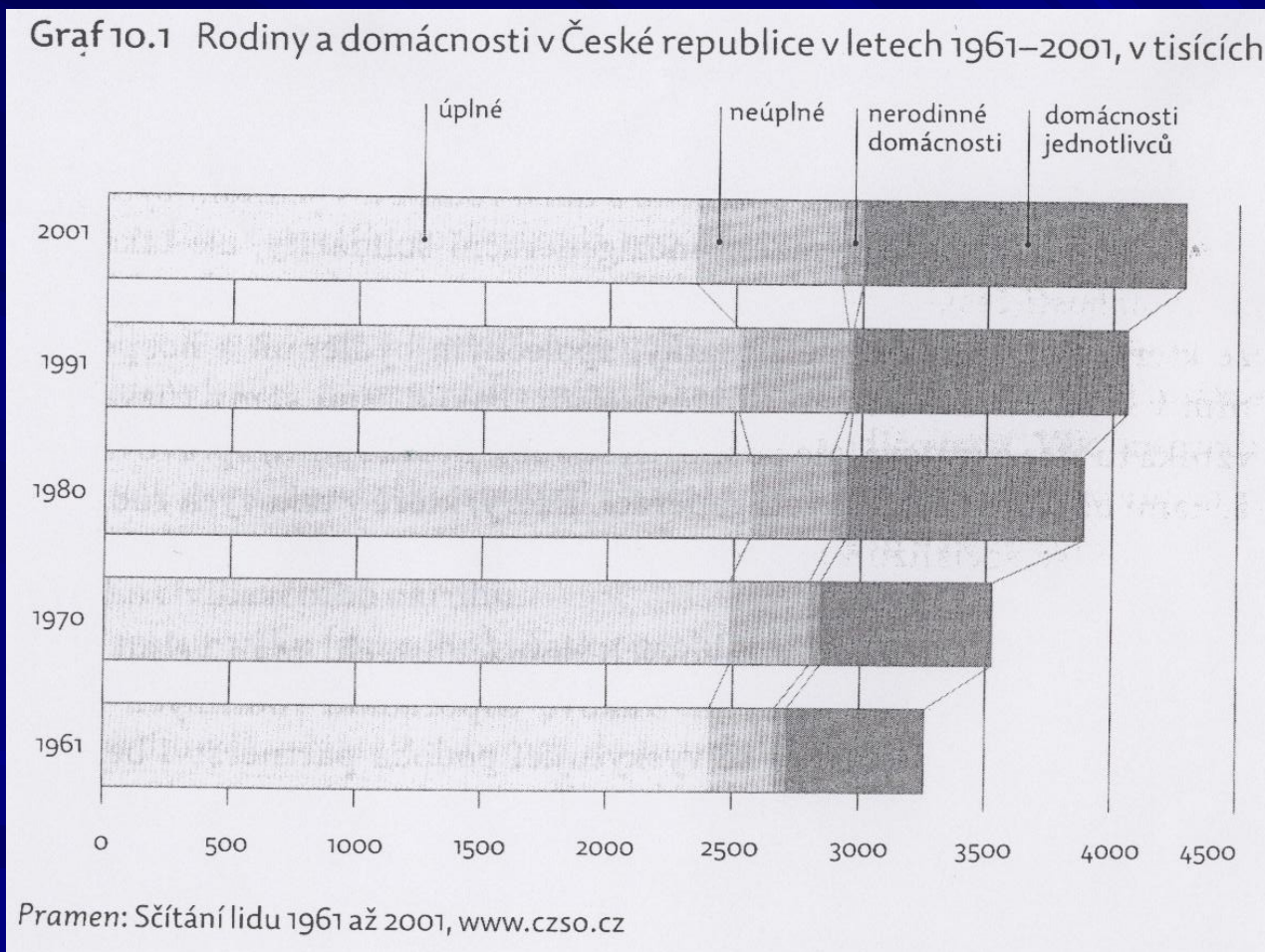
- migrace, „zmenšování“ světa, styk různých kultur
- nezaměstnanost, reakce jiným profesním zaměřením

FEMINIZACE

- stejné mzdy žen a mužů za stejnou práci;
- stejné příležitosti a stejný přístup ke vzdělání mužů a žen;
- společné formy péče o děti;
- právní a finanční nezávislost všech žen;
- ochrana všech žen bez ohledu na jejich status před jakýmkoliv formami násilí;
- přeformulování všech zákonů, ale i přestrukturování institucí, které zvýrazňují mužskou dominanci a umožňují agresi mužů vůči ženám (Velký sociologický slovník, 1996, s. 308 – 309).

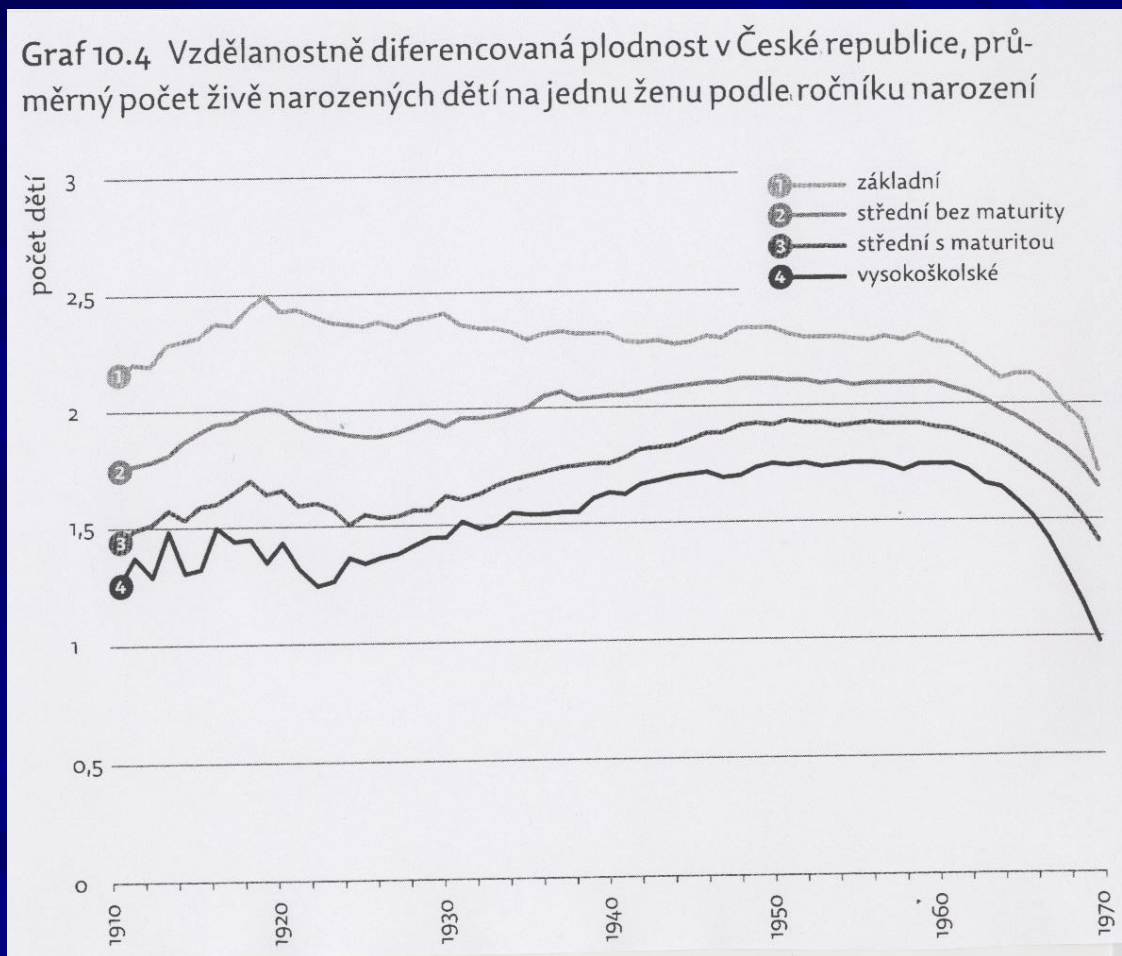
Graf 10.1 Rodiny a domácnosti v České republice v letech 1961 – 2001

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

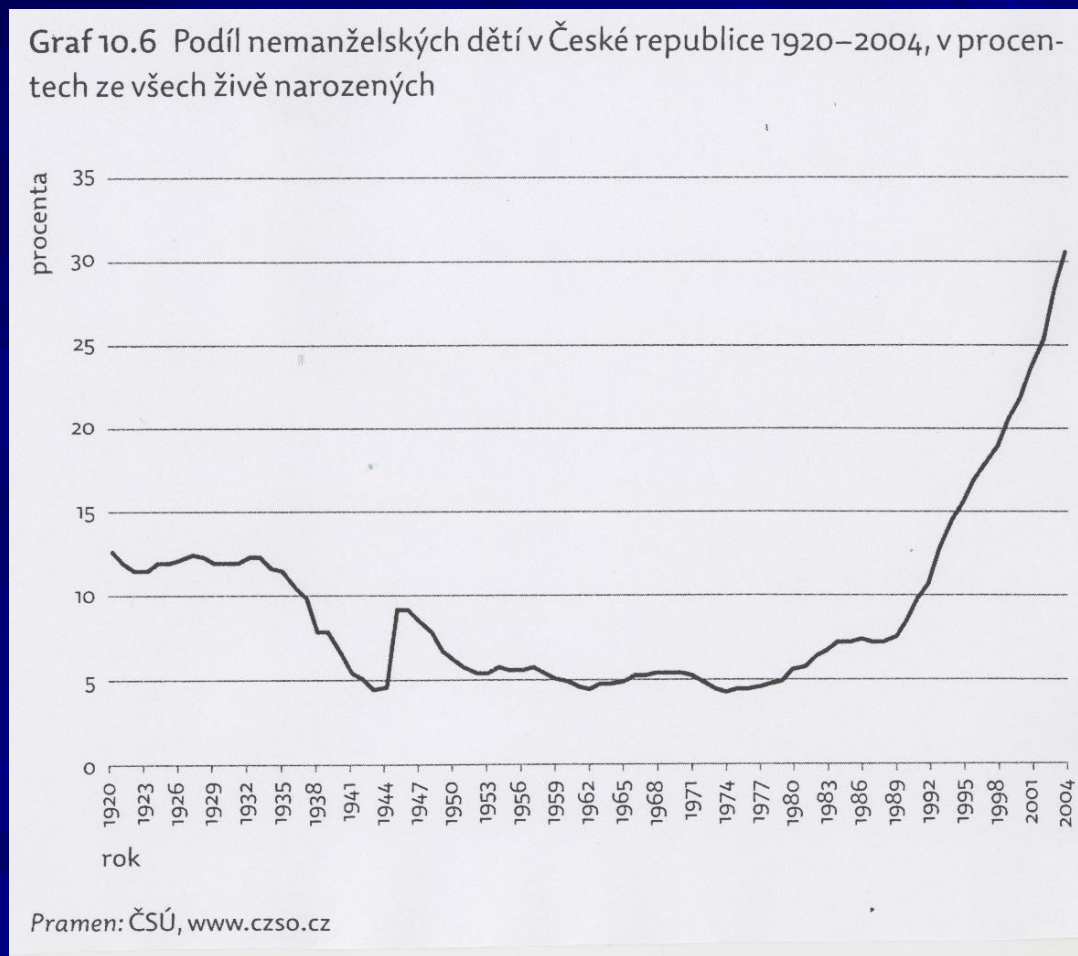
Graf 10.4 Vzdělanostně diferencovaná plodnost v České republice, průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu podle ročníku narození

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

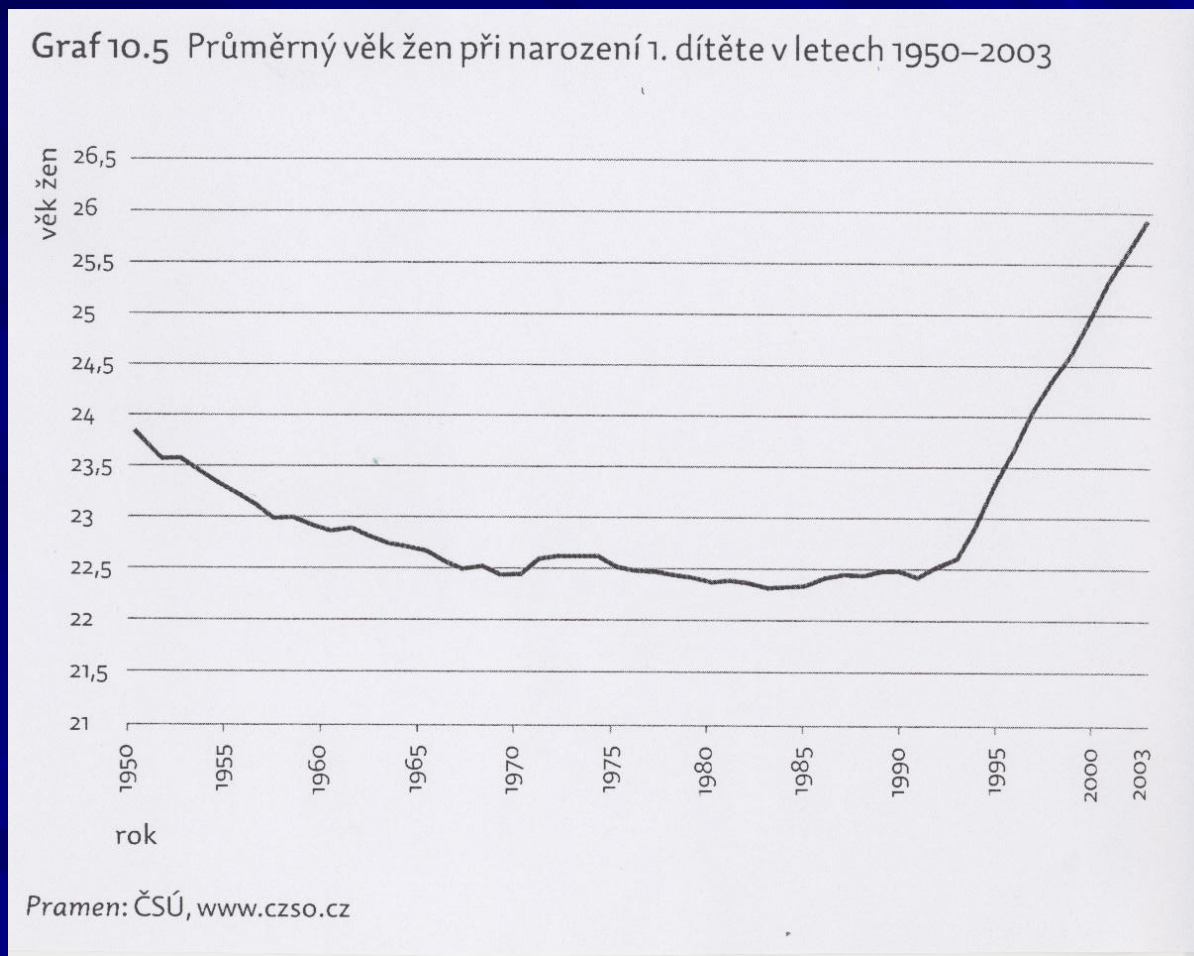
Graf 10.6 Podíl nemanželských dětí v České republice v letech 1920 – 2004, v procentech ze všech živě narozených

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

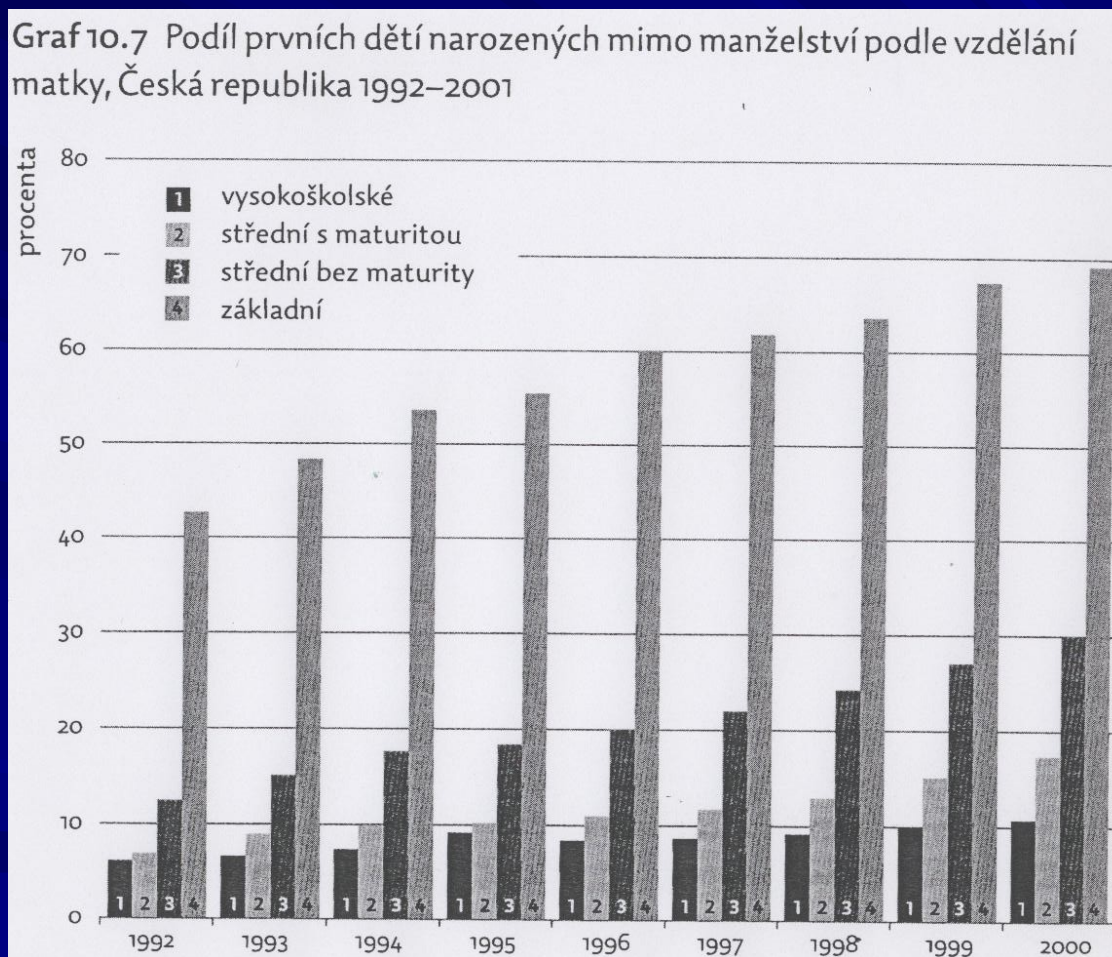
Graf 10.5 Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950 – 2003

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

Graf 10.7 Podíl prvních dětí narozených mimo manželství podle vzdělání matky, Česká republika 1992 – 2001

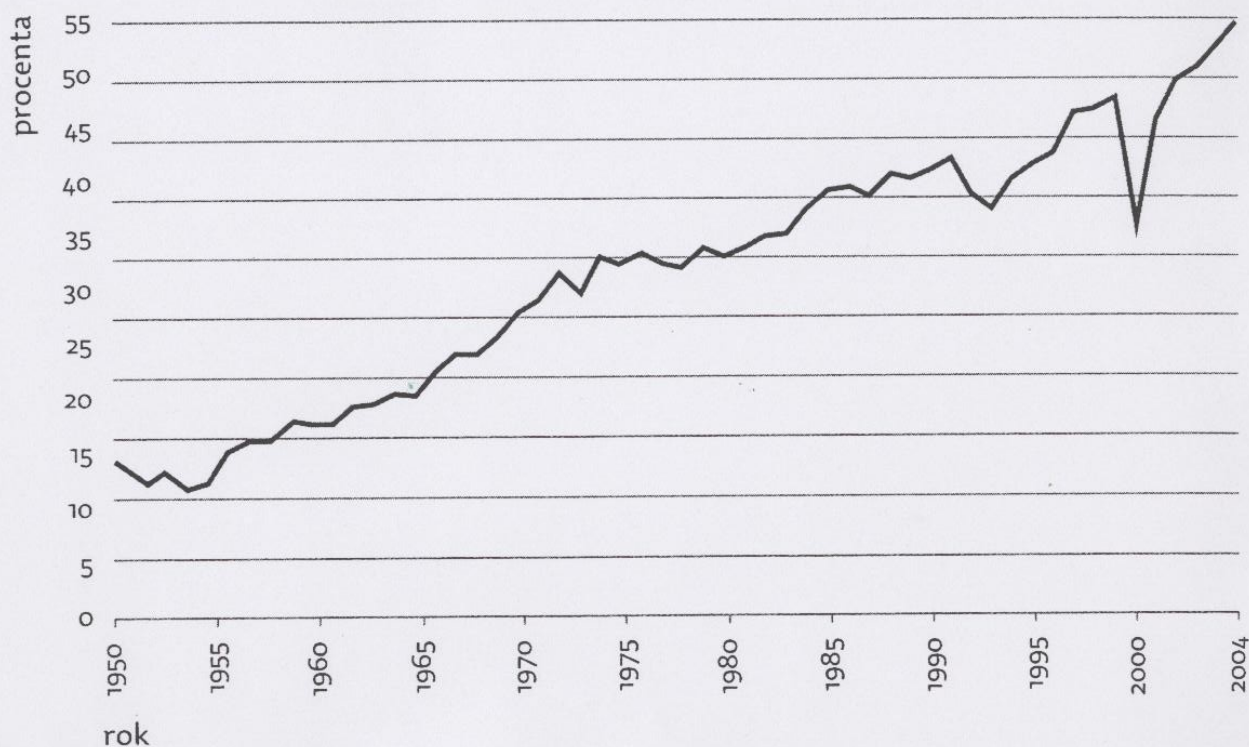
(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

Graf 10.8 Úhrnná míra rozvodovosti v České republice 1950 – 2004

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

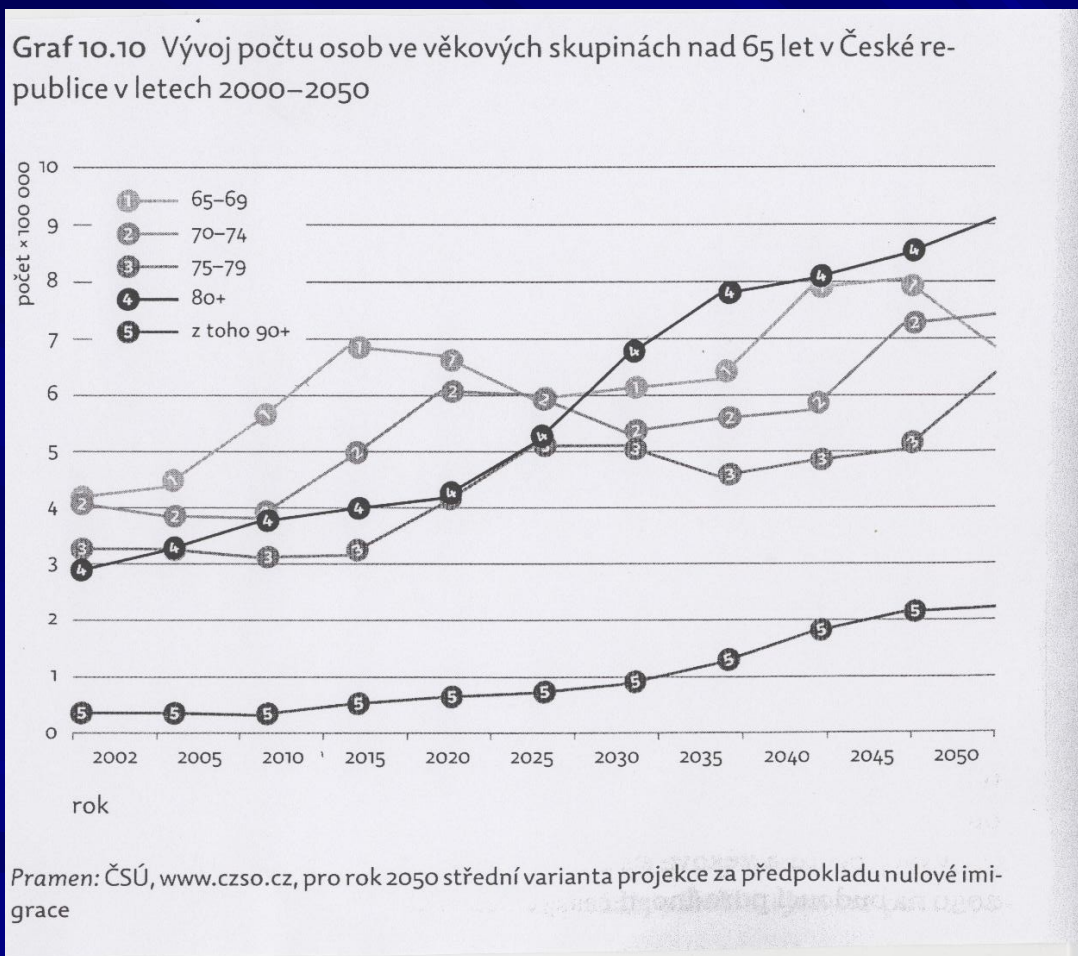
Graf 10.8 Úhrnná míra rozvodovosti* v České republice 1950–2004

*Podíl manželství končících rozvodem za předpokladu zachování intenzit rozvodořnosti podle délky trvání manželství

Graf 10.10 Vývoj počtu osob ve věkových skupinách nad 65 let v České republice v letech 2000 – 2050

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

7. Postavení dítěte v rodině dříve a v současnosti

PRAVĚK (období infanticidy do roku 374)

- dítě jako pokračovatel rodu, nulová hodnota

STAROVĚK

- přetrvává stejný postoj k dítěti

STŘEDOVĚK

- hodnota dítěte stoupla – je bráno jako člověk, malý dospělý (křesťanství)

HUMANISMUS

- bezvýhradná kázeň, tělesné tresty

„...nemají ani duševní činnosti ani zřetelné tělesné tvary, které by je činily hodnými lásky a nikdy jsem nestrpěl, aby byly krmeny v mé přítomnosti“ (M. de Montaigne)

NOVOVĚK

J.Á.Komenský – láska k dítěti, respektování dětské přirozenosti = kvalita celé společnosti

OSVÍCENECTVÍ

J.J.Rousseau – zakladatel NATURALISMU (přirozená výchova ve shodě s přírodou)

OBDOBÍ ZVÝŠENÉHO ZÁJMU O DÍTĚ (1. polovinu 20. století)

- podporuje začleňování dítěte do společnosti, zvyšuje se hodnota dítěte, snaha pomoci dětem z chudých zemí, postižených hladem a nemocemi
- stále větší snaha o poznávání vývoje dítěte a jeho potřeb, rozvinula se síť speciálních vědních oborů zabývajících se dětským věkem
- novou kvalitu pro postavení dítěte přinesla Ženevská deklarace práv dítěte schválená v roce 1924, v ní jsou shrnuty základní principy, které dítě chrání před vykořisťováním a zajišťující mu optimální tělesný i mentální rozvoj.
V roce 1959 vyšla nová verze – Charta práv dítěte, která upravila i práva dítěte před narozením

OBDOBÍ PODPORY A POMOCI DÍTĚTI

(přelom 20. a 21. století)

- dítě se stává partnerem dospělému, především rodičům
- dítěti se přiznávají všechna nebo téměř všechna práva ve shodě s Listinou lidských práv a svobod, je plnohodnotnou lidskou osobností
- mezinárodní dohoda Úmluva o právech dítěte, kterou podepsalo již 172 států (ČR v roce 1989)

8. Právní postavení rodiny

Právní rámec vzniku manželství a posléze rodiny vymezuje zákon č.94/1963 Sb. o rodině ve znění pozdějších předpisů. Mimo jiné poukazuje na některé povinnosti a práva ve vztahu k vlastnímu dítěti.

- §1 odst.1 říká: „Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem“.
- Odst.2: „Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí“.
- §32 odst.1: „Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Rodiče mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem“. (V praxi se však poměrně často setkáváme s případy, kdy jsou děti doma svědky neuváženého chování, jakými jsou projevy neúcty, ponižování, násilí, agresivity, podvádění, nedodržování společenských norem. Svůj podíl na takovém chování rodičů mají jejich přenesené vzorce chování z původní rodiny, podceňování učení se sociálních rolí dítěte od rodičů napodobováním, či nesoulad žitých norem s normami preferovanými společností.)
- Odst.2: „Rodiče mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem“.
- §33: „Na výchově se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti“.
- §34 odst.1: „Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům“. (V praxi často vidíme, jak větší část této zodpovědnosti leží na matce.)
- Odst.2: „Jestliže jeden z rodičů nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči. Totéž platí, je-li jeden z rodičů zbaven a nebo je-li výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven“.

9. Mateřská škola jako doplněk výchovy v rodině

Potřebné dovednosti učitelky MŠ:

- dovednost navazovat kontakt s rodiči dětí,
- dovednost vhodně sdělit výsledky svých zjištění jednotlivým rodičům nebo celé skupině rodičů,
- dovednost iniciovat a řídit diskuse s rodiči,
- dovednost sdělovat požadavky a instrukce k jejich splnění tak, aby vytvořily podmínky pro jejich přijetí rodiči,
- dovednost přesvědčit rodiče o tom, že učiteli záleží na příznivém edukačním vývoji každého dítěte.

Přehled vybraných (nejčastěji uváděných) doporučení a rad učitelům pro jejich efektivní spolupráci s rodiči:

- Je důležité, aby rodiče od prvních setkání s Vámi cítili, že jsou ve škole vítáni a že dostanou užitečné informace.
- Chovejte se k rodičům svých dětí jako k sobě rovným. Vědí o svém dítěti více než Vy a znají ho déle než Vy. Neostýchejte se zeptat rodičů jakou pomoc (ve vztahu ke školní prosperitě svého dítěte) by od Vás potřebovali.
- Neočekávejte, že všichni rodiče budou mít ke škole kladný vztah.
- Setkání učitele s rodiči by měla být časově přiměřená (většinou spíše krátká) a jejich závěr by měl vyznít pozitivně.
- Rodiče za Vámi přišli kvůli svému dítěti. Neporovnávejte před nimi děti a nemluvte s nimi o jiných žácích.

- Na rozhovor s rodiči se dobře připravte. Myslete na to, že jste po celou dobu setkání s rodiči stále v zaměstnání a vystupujte profesionálně.
- Na přivítanou rodičům podejte ruku, usmějte se a očima navažte kontakt.
- S rodiči, kteří nemohou přijít do školy, promluvte telefonicky. Neurážejte se, že v den, ve kterém jste si Vy udělali čas na ně, oni ho neměli.
- Vyvarujte se obsáhlých rozmluv o sobě, o svém osobním životě a o svých problémech.
- Nemluvte jen o nepříjemných věcech. Začněte něčím pozitivním a také něčím nadějným skončete. Pamatujte si zásadu, že dřív než řeknete něco negativního, je třeba mluvit o věcech pozitivních.

- Neslibujte rodičům pod nátlakem něco, čeho byste mohli později litovat.
- Pokud se budou rodiče ptát na skutečnosti, které Vám nejsou v dané chvíli známy, sdělte jim, že poskytnete požadovanou odpověď později, až budete mít k dispozici potřebné údaje.
- Nepoučujte rodiče. Rodičům i Vám záleží na tomtéž – aby dítě dobře prospívalo a přiměřeně akceptovalo také celkové působení školního prostředí.
- Uvažte, ve kterých závažných případech může být užitečná (nebo nezbytná) stručná písemná dokumentace k tomu, co se stalo, koho se to týká a jak bude záležitost řešena. Kopii zápisu by měli mít k dispozici také rodiče a vedení školy.
- S rodiči, kteří jsou pracovně zaneprázdnění, si dohodněte individuální způsob vzájemné komunikace.

- Zveřejněte hodiny, ve kterých Vám mohou rodiče volat do školy (případně domů).
- Pokud jsou rodiče rozvedeni, zeptejte se jich, jestli chtějí dostávat zprávy každý zvlášť.
- Vždy když s rodiči hovoříte, nezapomeňte jim říct, co jejich dítě umí a jaké má přednosti.
- Nezapomínejte také, že jste vzdělaní specialisté v oboru a umíte pracovat s dětmi. Předkládejte rodičům konkrétní návrhy, ale vždy připouštějte jiná možná řešení.

LITERATURA:

- ČÁP, J. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha: ISV, 1996.
- BEAN, R. Jak rozvíjet tvořivost dítěte. Praha: Portál, 1995.
- DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1
- DINKMEYER, D – MCKAY, G. D. STEP: Efektivní výchova krok za krokem. Praha: Portál, 1996.
- DOBSON, J. Výchova dětí. Brno: Nová naděje, 1995, s. 237.
- HELUS, Z. Vyznat se v dětech. Praha: SPN, 1984.
- HERZKA, H. S. Rozumíme svému dítěti? Praha: 1996.
- KOMENSKÝ, J. A. Informatorium školy mateřské. Praha: SPN, 1958
- LEMAN, K. Sourozenecké konstelace. Praha: Portál, 1997.
- MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 1994.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3
- MATĚJČEK, Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: SPN, 1992.
- MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha : MAXDORF, 2000. ISBN 80-85912-29-5
- MATĚJČEK, Z. – DYTRYCH, Z. Děti, rodina a stres. Praha: 1994.
- MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8
- ROGGE, J-U. děti potřebují hranice. Praha: Portál, 1996.
- STŘELEČEK, S. a kol. Kapitoly z rodinné výchovy. Praha: Fortuna, 1992.
- SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001.
- ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4
- ŠULOVÁ, L. Všechny příspěvky z Raabe.
- YABLONSKY, L. Otcové a synové. Praha: Portál, 1995.